
Historian kirjoittamisesta

Seija Jalagin

Monografia vai artikkeliväitöskirja

– KANSALLISTA JA KANSAINVÄLISTÄ
VERTAILUA

Vuonna 2008 arkeologian ja historian edustajat pohtivat alojensa kehitystä Suomessa. Keskusteluissa sivuttiin myös väitöskirjojen muotoa tavalla, joka on edelleen ajankohtainen. Artikkeliväitöskirjan tekijä tekee artikkeleilla itseään tunnetuksi aiheen tutkijana, ja neljää kansainvälisesti julkaistua artikkelia pidettiin tunnettuuden kannalta parempana kuin suomenkielistä monografiaa. Julkaistua monografiaa parempana taas pidettiin käsikirjoitusta, jonka voisi väitöstilaisuuden palautteen perusteella muokata laadukkaaksi kirjaksi. Monografiaa kuitenkin puolustettiin: sillä nuori historiantutkija osoittaa ”taitoa ja pitkäjänteisyyttä”, ja lisäksi hyvät monografiat voivat osoittaa jopa alansa klassikoiksi.¹

Monografian kirjoittaminen vaatii vuosien työn puhumattakaan siitä, kauanko kestää saada se kansainvälisen tiedekustantajan listoille. Artikkeleita julkaisee nopeammin kuin monografioita, mutta työläitä ovat nekin. Tiedejulkaisemista ohjailee kuitenkin myös humanistisilla aloilla yhä kasvava vaatimus tuottaa kansainvälisiä, vertaisarvioituja artikkeleita. Julkaisut tuovat yliopistoille tulosrahaa, jota niillä ei ole varaa jättää tavoittele-

matta – riippumatta siitä, vastaavatko rahanjakomittarit tieteellisen laadun mittareita.

Tulosrahoitusperiaate heijastuu myös väitöskirjojen tekemiseen. Keskustelua väitöskirjan muodosta käydään seminaareissa ja ohjaustilanteissa, ja myös *Historiallisessa Aikakauskirjassa*². Tässä katsauksessa tarkastelen kahta historian väitöskirjojen nykykäytäntöihin liittyvää kysymystä: monografia- ja artikkeliväitöskirjojen suhdetta sekä kieltä, jolla väitöskirjoja kirjoitetaan. Pohdin myös omia kokemuksiani väitöskirjaohjaajana ja tutkimusprosessien seuraajana. Historian väitöskirjojen aihekirjon kehityksen tarkasteluun tämä katsaus ei anna tilaa.³

Kansainvälistä vertailupintaa saadakseni lähetin kyselyn väitöskirjojen muodosta, kielestä ja julkaisuperusteista 63 kollegalle eri puolilla Eurooppaa. Vastauksia tuli yhteensä 20, 17 maasta Maltasta Islantiin ja Irlannista Puolaan.⁴ Lähes kaikissa näissä maissa historian väitöskirjat ovat monografioita; teoriassa artikkeliväitöskirjat hyväksytään, mutta käytännössä niitä ei juuri esiinny. Poikkeuksena mainittiin erittäin kokeneita ja runsaasti julkaisseita tutkijoita, jotka väittelivät iäkkäämpinä tai toistamiseen tohtoroiduttuaan jo aiemmin toisessa maassa. Isossa-Britanniassa, Hollannissa, Unkarissa ja Itävallassa monografia on pakollinen. Vastauksissa suhtauduttiin ylipäänsä torjuvasti tai empien artikkeliväitöskirjoihin. Alan monografiatraditio on vankka, ja siinä mielessä Suomessa edetään ripeästi artikkeliväitöskirjojen suuntaan, mitä selittää ilmeisimmin julkaisuista saatava tulosrahoitus, joskus myös käsitys, että artikkeliväitöskirja syntyisi monografiaa nopeammin.

Dosentti **Seija Jalagin** työskentelee yliopistonlehtorina Oulun yliopiston historiatieteissä.
Sähköposti: seija.jalagin@oulu.fi.

Useimmat väitöskirjat kirjoitetaan Euroopassa yhä kansallisilla kielillä, valtakielistä saksaksi kirjoitetaan yhä Saksassa ja Itävallassa ja espanjaksi Espanjassa; Italiassa väitellään esimerkiksi kaksoistutkintosopimuksista johtuen toisinaan myös saksaksi ja ranskaksi. Isossa-Britanniassa kaikki väitöskirjat ovat luonnollisesti englanniksi; Hollannissa puolestaan vain itserahoittavat saavat kirjoittaa väitöskirjan muulla kuin englannin kielellä. Englanniksi kirjoittamisen paine tuntuu: esimerkiksi kollega Kyprokselta arvioi, että puolet historian väitöskirjoista tehdään jo englanniksi. Väitöskirjana puolustetaan käsikirjoitusta kaikkialla muualla paitsi Ruotsissa ja Islannissa, jossa väitellään julkaistulla monografialla. Joissakin maissa käsikirjoitus on sääntö, julkaisua ei sallita. Suomessa käytössä ovat tunnetusti molemmat.

Monografiat dominoivat siis eurooppalaisten yliopistojen historioitsijakoulutusta. Miten siis Suomessa väitöskirjatutkija ja hänen ohjaajansa luovivat yhtäältä alan perinteen velvoittavassa ja toisaalta ajan muuttuvassa virrassa? Suuntaantavan tilastollisen tarkastelun valossa artikkeliväitöskirjat ovat vuosina 2010–2015 olleet selvä vähemmistö.⁵ Lähes 170 historian väitöskirjasta (noin 28 per vuosi) vain yhdeksän (5 %) koostui artikkeleista. Tilanne on kuitenkin muuttumassa: artikkeliväitöskirjoja on vuonna 2016 valmistunut ja tekeillä useissa historian yksiköissä.

Noin 60 % historian väitöskirjoista on kirjoitettu 2010-luvulla suomeksi, 6 % ruotsiksi ja joka kolmas englanniksi.⁶ Useimmat on julkaistu yliopistosarjoissa, mutta yhä enemmän varsinkin englanniksi väitellään käsikirjoituksilla, jotka julkaistaan kirjoiksi muokattuina myöhemmin. Kansainvälistä yhteistyötä edellyttävässä tiedemaailmassa englanninkielinen monografia on nuorelle tutkijalle merkittävä käyntikortti.

Myös artikkeliväitöskirjalla on sijansa. Ohjaan parhaillaan itse yhtä historian alalla ja toista kasvatustieteissä, missä tehdään toki monografioitakin. En ota kantaa siihen, kumpi on parempi, monografia vai artikkeliväitöskirja, koska näen molemmissa etuja – ja molempien työmäärä on suuri – ja muutos on joka tapauksessa käynnissä.

Sen sijaan kommentoin prosessia. Väitöskirja on saatava valmiiksi neljässä vuodessa. Aikataulu on tiukka ja hyvä niin.⁷ Väitöskirja ei saa muodostua elämäntyöksi, ja suomalaiset väittelevät muutenkin keskimäärin vanhempina kuin nuoret tutkijat muissa maissa. Olen seurannut muutamaa ihmistieteiden väitöskirjaprosessia seurantaryhmässä, joka nimetään Oulun yliopiston tutkijakoulussa jokaiselle tohtorikoulutettavalle. Parissa tapauksessa tekijä on vaihtanut monografiaan, koska ei ole saanut aineistoa ajoissa kerättyä – esimerkiksi haastateltavien löytäminen on ollut hidasta – tai artikkeleiden julkaiseminen on viivästynyt⁸ ja rahoitus on vaarassa loppua kesken.

1. Heikki Ylikangas & Marjatta Hietala, Kooste symposiumissa käydyistä keskustelusta. Teoksessa Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (toim.) *Historia eilen ja tänään*. Suomen Tiedeseura – Societas Scientiarum Fennica 2009, 100–101. Symposium oli osa Suomalaisen tiedeakatemian 100-vuotisjuhlaisuksia.

2. Maria Lähteenmäki, Ilman historiantutkijoita ei ole kansakuntaa. Sananen tiederahoituksesta ja julkaisumittareista. *Historiallinen Aikakauskirja* 114 (2016), 201–212; Johanna Rainio-Niemi, Vastakkainasettelusta perusasioihin. Akateemisesta julkaisemisesta kansallisen ja kansainvälisen rajapinnoilla. *Historiallinen Aikakauskirja* 114 (2016), 213–218.

3. Aihepiireistä ks. Ylikangas & Hietala 2009 ja Petri Karonen, Ruotsin ajan tutkimuksen nykytila ja resurssit. *Historiallinen Aikakauskirja* 108 (2010), 481–489.

4. Lähetin kyselyn Erasmus-verkosto Cliohnetin ja CliohWORLDin jäsenille; toimin Oulun yliopiston historiatieteiden edustajana verkostoissa vuosina 2006–2011. Vastauksia sain Espanjasta (Madrid, Barcelona), Hollannista (Groningen), Irlannista (Galway), Islannista (Reykjavik), Italiasta (Bologna), Itävaltasta (Salzburg), Kreikasta (Tessaloniki), Kyprokselta, Maltalta, Pohjois-Irlannista (Belfast), Puolasta (Krakova), Ruotsista (Uppsala), Saksasta (Bamberg, Bochum), Sloveniasta (Maribor), Skotlannista (Aberdeen, Edinburgh) ja Tšekistä (Praha) ja Unkarista (Miskolc). Laskin Iso-Britanniaan kuuluvat Skotlannin ja Pohjois-Irlannin omiksi maikseen.

5. Tietojen kokoamisesta/avusta kiitän informaattikko Tiina Sipilää Oulun yliopiston Pegasus-kirjastosta. Historian väitöskirjojen tilasto on varmasti puutteellinen: käsikirjoitukset eivät löydy julkaisutietokannoista, osassa tietokantoja ei ole merkintää muodosta ja siksi olisi hankittava kirja käsiinsä tai avattava online-tiedostot, listaaminen oppiaineen tai laitoksen nettisivuille on joissakin yliopistoissa päätynyt 2009–2011, kun käyttöön on otettu sähköisiä julkaisuarkistoja ja listauksia. Tilasto on kuitenkin suuntaa-antava.

6. Englannin lisäksi ei-kotimaisilla kielillä tehtiin kaksi väitöskirjaa: toinen saksaksi, toinen unkariksi.

7. Tutkijakoulujen rahoitukset ovat nelivuotisia, joten tohtoriopinnot saa valmiiksi ja tutkimuksen ainakin esitarkastukseen tuossa ajassa, toisinaan pidemmällekin.

Taulukko 1. Historian alan väitöskirjat Suomessa yliopistoittain 2010–2015 muodon (monografia tai artikkeleista koostuvat) ja kielen mukaan.

	monografia	artikkelivk.	suomi	ruotsi	englanti	muu ei-kotim. Kieli	Yhteensä
Itä-Suomi	9		6	1	2		9
Jyväskylä	16	3	15		3	1	19
Lappi	4		4				4
Oulu	16		12		4		16
Tampere	23		7		15	1	23
Turku: Hutk	26	4	21		9		30
Turku: Yhteiskuntat.	10	2	9		3		12
Åbo	15		1	6	8		15
Helsinki: Hutk	31		20	3	8		31
Helsinki: Valtiotiet.	8		3		5		8
Yhteensä	158	9	98	10	57	2	167

Lähde: Yliopistojen kirjastojen julkaisuarkistot ja tietokannat sekä historianyksiköiden nettisivut.

Artikkeliväitöskirja ei siis ole monografiaa nopeampi tie tohtoriksi.⁹

Monografia syntyy omassa tahdissaan, mutta pitkäjänteisen rakentamisen ja rajaamisen tuloksena. Monografian tekijät ovat historian alalla yleensä tehokkaita tekstinsuoltajia, mutta rajauksen mestareita on harvassa – en itsekään lukeutunut väitöskirjaa tehdessäni näihin. Laadullisen tutkimuksen vaatimus aineiston tyypittelystä ja luokittelusta argumentin muodostamiseksi hukkoo helposti lähteiden sisällön kuvaamiseen ja siteeraamiseen. Historian monografiaväitöskirjoilla voittaakin monen muun alan monografiat ”tömähdyntestissä”: Kyllä jysähtää, kun 300–500-sivuisen opuksen pudottaa lattialle.

Mutta ei artikkeliväitöskirjakaan synny pelkästään paloja yhdistelemällä. Artikkeleiden lisäksi on kirjoitettava monikymmensivuinen yhteenvedo, jossa esitetään työn teoreettiset lähtökohdat, aiempi tutkimus, kysymyksenasettelu, aineisto ja menetelmät sekä tulokset. Sen kirjoittaminen itsenäisten artikkeleiden varaan on helposti puolen vuoden urakka, koska punainen lanka on löydettävä.

Artikkeleiden määrä, ja siis julkaisemisen vaiva, vaihtelee. Muutamilla aloilla riittää nykyään kolme artikkelia. Yleensä niiden on oltava jo julkaistuja tai ainakin hyväksytyt julkaistavaksi; joskus esitarkastukseen saatetaan tosin panna ehdolle käsikirjoituskin. Yhtenäisiä ohjeita on vaikea löytää. Monilla aloilla kaikki artikkelit ovat yhteiskirjoitettuja ja väittelijän täytyy olla ensimmäinen kirjoittaja ainakin yhdessä tai useammassa. Historian alalla artikkeliväitöskirjatkin ovat pääsääntöisesti yksin tehtyjä eli väittelijä on artikkelien ainoa kirjoittaja. Artikkeleita on silloinkin yleensä vähintään neljä; joissakin jopa viisi tai kuusi.¹⁰

Yhteenvedona voi todeta, että kansainväliseen tieteelliseen keskusteluun osallistuminen edellyttää valtakiellillä julkaistuja tekstejä ja historioitsijoiden ammattitaidon osoittaminen monografian tekemistä. Tutkijanuralle aikovalta on jossakin vaiheessa löydettävä julkaisuluettelosta molempia. Avoimen tieteen ja tutkimuksen periaatteet edellyttävät jatkossa uusia ratkaisuja. Italialaiskollega esitti kiinnostavan idean: monografiamuotoiset väitöskirjat voitaisiin julkaista käsikirjoituksina yliopistojen avoimissa verkkotietokannoissa.

8. Viivästyminen johtuvat tiedelehtien kasvaneesta paineesta, kun pyritään saamaan artikkeleita vähintään Julkaisuforumin tasolle 1 tai 2 ranskattuihin lehtiin. Vastaan tulleet tapaukset eivät ole historian alalta.

9. Jotkut artikkeliväitöskirjat syntyvät siltä pohjalta, että tekijä on julkaissut jo runsaasti ja artikkelit muodostavat onnekaasti tai ainakin jollakin tavoin koherentin kokonaisuuden.

10. Esim. Turun yliopiston kulttuurihistorian väitöskirjat: Kirsi Kanerva (5 artikkelia, englanniksi, 2015), Kimi Kärki (6 art., 2014), Lauri Keskinen (5 art., 2012), ja poliittisen historian väitöskirja: Mari K. Niemi (4 art., 2014).